

**ԱՐՏԱՀԱՆՍԱՄԲ ՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՎՈՂ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ**

Արտահանման ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա դիտարկվել է գրեթե բոլոր տնտեսագիտական դպրոցների ներկայացուցիչների կողմից: Ամփոփելով ուսումնասիրված տեսություններն ու տարբեր հեղինակների հետազոտությունները՝ հանգել ենք այն եզրակացության, որ տնտեսական աճի վրա արտահանման ազդեցությունը կարելի է ներկայացնել հետևյալ մեխանիզմի միջոցով.

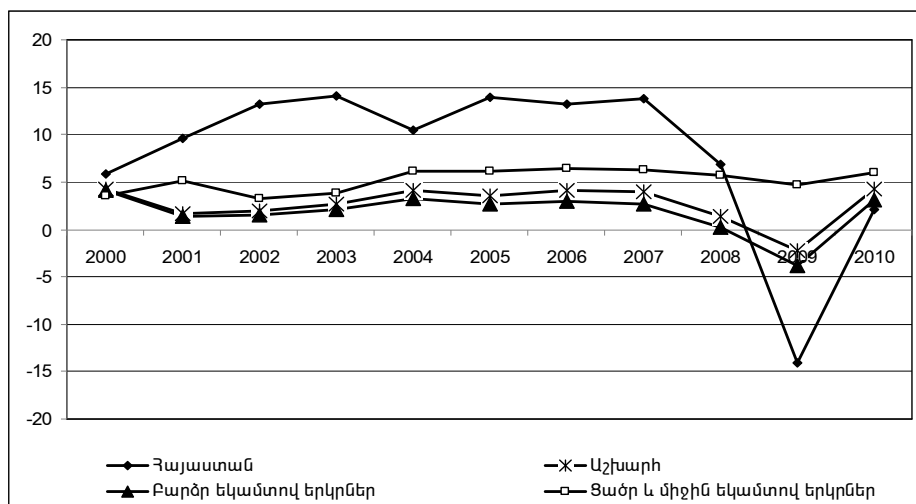
1. եթե արտահանումն աճի, դա կնպաստի մասշտաբի էֆեկտից տնտեսման, ինչպես նաև՝ լրացուցիչ արտարժույթի ներհոսքի,
2. մասշտաբի էֆեկտից տնտեսումը կարող է հանգեցնել ռեսուրսների տնտեսման և առավել արդյունավետ բաշխման, իսկ արտարժույթի լրացուցիչ քանակը, եթե ուղղվի հումքի և նոր տեխնոլոգիաների ներմուծմանը, ապա կհանգեցնի տրամաբանորեն հաջորդ փուլին՝ արտադրության արդյունավետության բարձրացում, արտադրողականության աճ, ավելի բարձր ավելացված արժեքի ստեղծում, որն էլ իր հերթին կհանգեցնի տնտեսական աճի:

Իհարկե, այստեղ մենք օգտագործեցինք «եթե»-ների մի ամբողջ շարք, և ցանկացած պահի «եթե»-ներից որևէ մեկի չիրագործման պարագայում այս շղթան կխզվի, և տնտեսական աճի վրա արտահանման ազդեցության մեխանիզմը կընդհատվի: Իսկ դրանց բոլորի կենսագործման պարագայում, շղթան կհասնի իր ավարտական փուլին՝ տնտեսական աճի: Ընդ որում՝ եթե տնտեսական աճի արդյունքում արտադրվի միջազգային շուկայում մրցունակ արտադրանք, ապա շղթան կսկսվի նորից՝ առավել բարձր մակարդակից:

Այժմ անդրադառնանք ՀՀ տնտեսության վերլուծությանը:

Գծապատկեր 1

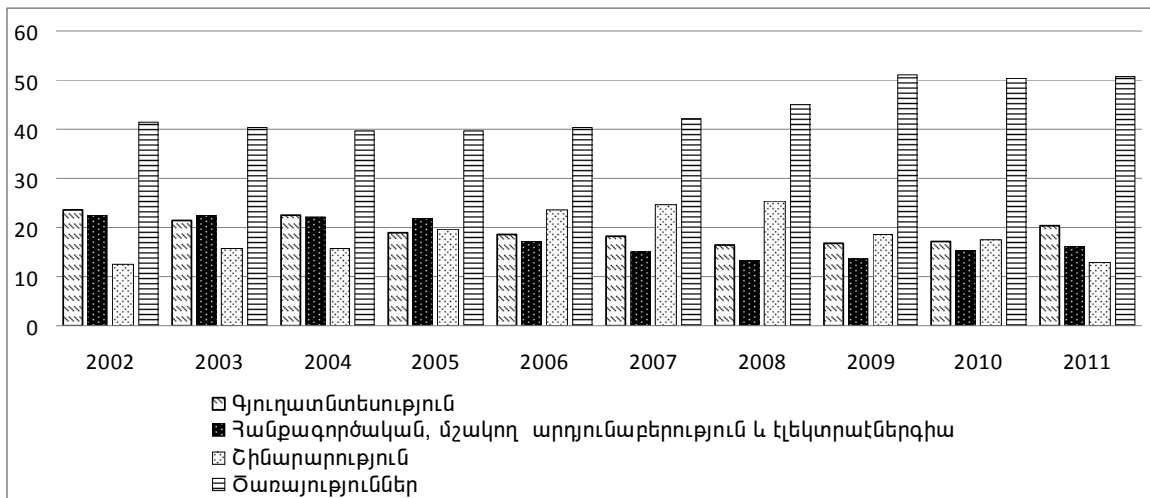
Տնտեսական աճի ինդեքսների համադրում, Հայաստան և աշխարհ

Դիտարկելով ՀՀ տնտեսական աճի տեմպերը և համադրելով դրանք աշխարհի միջինի հետ՝ մենք նկատում ենք, որ մինչև ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը Հայաստանն աճել է առաջանցիկ տեմպերով (գծապատկեր 1):

Այդուհանդերձ, անդրադառնալով ՀՀ տնտեսական աճի բաշխվածությանը՝ ըստ ոլորտների՝ կարող ենք տեսնել, որ մինչև 2008թ. էապես աճել է շինարարության տեսակարար կշիռը՝ ի հաշիվ

ՀՀ տնտեսական աճի բաշխվածությունը

Եվ հենց սրանով էլ պայմանավորված 2009թ. ՀՀ տնտեսությունում գրանցվեց 14.1% անկում: Այսպիսով, կարող ենք ասել, որ ՀՀ տնտեսական աճի հենասյուները ճիշտ չէին ընտրված, և Հայաստանը կարիք ունի տնտեսական աճի ապահովման նոր մոդելի, որի հիմքը պետք է լինի արտադրական ոլորտի զարգացումը:

Սակայն անպատասխան է մնում մեկ հարց. ի՞նչ արտադրել: Հայաստանի ներքին շուկան շատ սահմանափակ է, հետևաբար ՀՀ տնտեսությունը չի կարող երկարատև զարգացում ունենալ՝ բավարարելով մեծամասամբ ներքին պահանջարկը: Փոխարենը՝ արտաքին պահանջարկը Հայաստանի համար գրեթե անսահմանափակ է և կարող է տնտեսության հետագա զարգացման շարժիչ ուժ դառնալ: Ուստի, հենց պատրաստի արտադրանքի արտահանումը կարող է ՀՀ հետագա զարգացման գրավականը դառնալ:

Հայտնի է, որ համաշխարհային տնտեսությունում առավել արագ աճ են արձանագրում այն երկրները, որոնց արտահանման մեջ գերակշռում են միջին և բարձր տեխնոլոգիատարության ապրանքները: Ուսումնասիրելով ՀՀ արտահանումն այս տեսանկյունից (աղյուսակ 1)¹ մենք նկատում ենք, որ չնայած ՀՀ արտահանման մեջ ինչպես 2001, այնպես էլ՝ 2011թ. գերակշռում է ցածր տեխնոլոգիատարության արտահանումը, այդուհանդերձ 2011թ. 2001-ի համեմատ աճել է ռեսուրսատար ապրանքների արտահանումը՝ ի հաշիվ ցածր, միջին և բարձր տեխնոլոգիատարության ապրանքների արտահանման, որը տնտեսական աճի նպաստելու տեսանկյունից բացասական երևույթ է:

Դիտարկելով առանձին ապրանքախմբերի արտահանումը՝ կարող ենք փաստել, որ արտահանման հիմնական մասը կազմում են արտահանման կառուցվածքում համեմատաբար մեծ տեսակարար կշիռ ունեցող 4 ապրանքախմբերը (թանկարժեք քարեր և մետաղներ, ոչ թանկարժեք մետաղներ, պատրաստի սննդի արտադրանք և հանքահումքային մթերքներ), որոնց տեսակարար կշիռը 2000-2011թթ. ընթացքում ՀՀ արտահանման ծավալներում կազմել է միջինը 81.3%¹: Սա նշանակում է, որ ՀՀ արտահանումը բարձր աստիճանի կենտրոնացվածություն ունի:

¹ Հավելարկները կատարվել են հեղինակի կողմից՝ ըստ ՀՀ ԱՎԾ վիճակագրական տվյալների:

ՀՀ արտահանման տեխնոլոգիատարությունը ¹

	<i>Ռեսուրսատար,</i> տոկոս	<i>Ցածր</i> <i>տեխնոլոգիատար,</i> տոկոս	<i>Միջին և բարձր</i> <i>տեխնոլոգիատար,</i> տոկոս	<i>Ընդհանուր,</i> տոկոս
2001	11,9	71,8	16,3	100
2002	9,3	77,9	12,8	100
2003	8,2	81,6	10,2	100
2004	12,7	79,6	7,7	100
2005	11,4	82,9	5,7	100
2006	16,3	74,7	9	100
2007	17,3	70,7	12	100
2008	19,3	71,3	9,4	100
2009	25,5	66,2	8,3	100
2010	31,3	62	6,7	100
2011	34,1	58,1	7,8	100

Այսպիսով, ՀՀ արտահանումը տնտեսական աճին նպաստելու տեսանկյունից ամենևին էլ լավատեսական սցենարով չի զարգացել, ուստի անհրաժեշտություն է առաջանում արտահանման զարգացման նոր մոտեցումների: Այդ նպատակով մենք առաջարկում ենք տարանջատել կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ժամանակահատվածները և կարծում ենք, որ կարճաժամկետ ժամանակահատվածում արտահանմամբ պայմանավորված տնտեսական աճ Հայաստանը կարող է ապահովել այն պարագայում, եթե զարգացնի արտահանման այն ոլորտները, որոնք արդեն իսկ ունեն համեմատական առավելություն և զգալի կառուցվածքային վերափոխումների կարիք չեն զգում: Հաշվարկները ցույց են տվել², որ ներկայումս այդ ոլորտներն են ձուկ և խեցգետնավորներ, մրգեր և բանջարեղեն, խմիչքներ և ծխախոտ:

Այսինքն՝ կարճաժամկետ հատվածում տնտեսական աճ ապահովելու համար մենք առաջարկում ենք արտահանման մասնագիտացում նշված ոլորտներում:

Իսկ երկարաժամկետ հատվածում արտահանմամբ պայմանավորվող տնտեսական աճի ապահովման համար անհրաժեշտ է արտահանման կառուցվածքի բարելավման սկզբունքի հիման վրա իրականացնել արտահանման դիվերսիֆիկացիայի: Ընդ որում, արտահանման տեսանկյունից դիվերսիֆիկացման ենթակա ոլորտների ընտրության համար հիմք կարելի է ընդունել ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության կողմից 2010թ. «Հայաստանի տնտեսական զեկույց»-ում հրապարակված ոլորտները, որոնցից յուրաքանչյուրում ինչպես ապրանքատեսականու ընդլայնման, այնպես էլ համապատասխան սպառման շուկայի վերաբերյալ իրականացվող բազմակողմանի հետազոտությունն էլ կտա անհրաժեշտ արդյունք:

Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ գյուղատնտեսության և սննդարդյունաբերության ոլորտում արտադրության և արտահանման ցուցանիշների աճ կարող են գրանցել ոլորտի գրեթե բոլոր արտադրատեսակները (հատկապես՝ դեղաբույսերը, համեմունքները, թարմ և չորացրած մրգերն ու բանջարեղենը և դրանց բոլոր վերամշակված տարբերակները՝ պահածոներ, հյութեր, սառեցված մրգեր, հանքային ջրերը և պահածոյացված մսամթերքը, ոգելից խմիչքները): Առավել զգալի արդյունք ստանալու համար նշված խնդիրների լուծմանը զուգահեռ անհրաժեշտ է խթանել հայկական գյուղատնտեսությունում շատ քիչ մշակվող այնպիսի մշակաբույսերի արտադրությունը, ինչպիսիք են

¹ Հաշվարկները կատարվել են հեղինակի կողմից՝ ըստ ՀՀ ԱԿԾ վիճակագրական տվյալների:

² Սարգսյան Լ., Արտահանման դերը տնտեսական աճի ապահովման գործում (ՀՀ օրինակով) թեկնածուական աստիճանի հայցման ատենախոսություն, 2012թ., էջ 98-100:

գետնախնձորը, մասուրն ու թեյի վարդը: Ինչպես գիտենք Հայաստանում առկա է գյուղատնտեսական հողերի թերզբաղվածություն, հետևաբար լրիվ իրատեսական է գետնախնձորի և մասուրի ու թեյի վարդի պլանտացիաներ ստեղծելու գաղափարը, առավել ևս, որ նշված մշակաբույսերի աճեցումը հնարավորություն կտա զարգացնելու նաև դրանց հետ առնչվող շատ հարակից ճյուղեր: Մասուրի և վարդի հասունացումը Հայաստանում համընկնում է իսլամական երկրներում ռամադանի շրջանի հետ (մասուրի և վարդի թերթիկների հյութերը, հատկապես ռամադանի ժամանակ, որպես ըմպելիք լայնորեն օգտագործվում են Պարսից ծոցի երկրներում), ուստի առկա է բավականին մեծ ծավալով դրանց արտահանման ռեալ հնարավորություն: Գետնախնձորը շատ երկրներում անփոխարինելի միջոց է, ինչպես սննդում կիրառության, այնպես էլ բժշկության մեջ, քիմիական արտադրությունում՝ հատկապես կոսմետիկայի բնագավառում, ավելին՝ գետնախնձորի աճեցումը օգտակար է նաև գյուղատնտեսական հողերի որակի բարելավման տեսանկյունից, հետևաբար դրա արտադրությունը կարևորում ենք ոչ միայն արտահանման, այլ ավելի շուտ բազմաթիվ հարակից ճյուղերի զարգացման նկատառումներով: Վերոնշյալ փոփոխությունների իրականացման արդյունքում արտադրված էկոլոգիապես մաքուր գյուղ. մթերքի և սննդի հիմնական թիրախային շուկաները կդառնան Եվրամիության, ԱՄՆ-ի շուկաները, առաջարկվող նոր արտադրատեսակների (թեյի վարդ, մասուր) լայնածավալ արտադրությունը կարտահանվի Մերձավոր Արևելքի շուկաներ:

Թեթև արդյունաբերության ոլորտում համեմատական առավելություն ունեն գրեթե բոլոր ապրանքատեսակները: Թեպետ ներկայումս այս ոլորտը բավարար չափով մրցունակ չէ, սակայն, եթե հաշվի ենք առնում, որ երկրում առկա են բրդի, մետաքսի սեփական արտադրություն հիմնելու նախադրյալներ, գորգագործության, հագուստի, կոշիկեղենի արտադրության մեջ հարուստ ավանդույթների, էժան և որակյալ աշխատուժի առկայությունը, ինչպես նաև ԱՊՀ երկրների շուկաներ ազատ մուտքի հնարավորությունը, հեռանկարային է դառնում ոլորտում արտահանման և արտադրության փոխկապակցված աճի հնարավորությունը: Բացի այդ, տեքստիլ արդյունաբերությունը քիմիական արդյունաբերության հետ փոխկապակցված զարգացնելու պարագայում լայն հնարավորություն է բացվում նաև քիմիական արհեստական մանրաթելերի և դրանցից արտադրանքի արտահանման ծավալների մեծացման համար:

Պատրաստի հագուստի, ինչպես նաև կոշիկեղենի ու կաշվե իրերի արտադրության ոլորտը ևս զարգացման զգալի հեռանկար ունի: Վերջին ժամանակներս ոլորտում հայտնված արտերկրյա մի քանի հայտնի ընկերություններ ցույց տվեցին, որ հնարավոր է առկա ռեսուրսներով միջազգայնորեն մրցունակ արտադրանք թողարկել: Ուստի, կարծում ենք, որ պետական աջակցությամբ ներդրումները տվյալ ոլորտ ուղղելու պարագայում, կարող ենք ստանալ ցանկալի արդյունք: Ուշադրության է արժանի նաև այն փաստը, որ թեթև արդյունաբերական ձեռնարկությունները հիմնականում աշխատում են արտաքին պատվերների հիման վրա, որոնք էլ պատահական բնույթ են կրում: Դրան հավելենք նաև այն, որ ոլորտում գործող փոքր ընկերություններն ու անհատ ձեռնարկատերերը չեն կարող օգտվել մասշտաբի էֆեկտից, որի պարագայում առավել արդյունավետ կօգտագործվեն առկա ռեսուրսները: Ուստի խզում է առաջանում արտահանմամբ պայմանավորվող տնտեսական աճի ապահովման շրթայում: Ուստի անհրաժեշտ է համապատասխան կառույցների (օրինակ՝ ներկայացուցչությունների) աշխատանքի միջոցով ապահովել տվյալ պատվերների ստացումը արտասահմանյան ընկերություններից և դրանց բաշխումը տեղական ընկերությունների միջև, քանզի առանձին կազմակերպության համար բավականին բարդ է փնտրել և գտնել անհրաժեշտ և կայուն գործընկերներ:

Մեքենաշինության ոլորտում կատարված վերլուծությունը ցույց տվեց, որ Հայաստանում այս ոլորտում համեմատական առավելություններ ունեն նվազ նյութատար և առավել գիտատար ենթաճյուղերը, որոնց վրա էլ պիտի կենտրոնացվի հիմնական ուշադրությունը: Ընդ որում, մյուս ենթաճյուղերի մեքենաշինական արտադրանքի ներմուծումը, մեր կարծիքով, չի կարելի դիտարկել որպես բացասական երևույթ, հատկապես սա վերաբերում է հիմնականում արդյունաբերական նպատակներով ներմուծվող մեքենա-սարքավորումներին, օրինակ՝ վերամշակող մեքենա-սարքավորումներին:

Ընդ որում, ճշգրիտ մեքենաշինության, ինչպես նաև քիմիական արդյունաբերության ոլորտները

ՀՀ տնտեսությունում տնտեսական աճ ապահովելու տեսանկյունից կարևորվում են բարձր ավելացված արժեք պարունակող արտադրանքի արտահանման հնարավորությամբ, սակայն ներկայումս այս ոլորտները դեռևս բավարար չափով զարգացած չեն, ուստի պետական աջակցությամբ ոլորտները զարգացնելու պարագայում կունենանք հետագա կայուն տնտեսական աճի հիմք՝ ի դեմս այս ոլորտների և:

Ինչ խոսք, բացի առանձին ոլորտների արտադրության և արտահանման զարգացման միջոցառումներից անհրաժեշտ է կիրառել նաև արտահանման խրախուսման առավել արդյունավետ գործիքներ՝ Հայաստանում արտահանմամբ պայմանավորվող տնտեսական աճ ձեռք բերելու համար:

Лилит Саркисян

Перспективы экспортно-ориентированного роста в Армении

Аннотация

В статье рассматриваются пути воздействия экспорта на экономический рост в мировой экономике, а также производится сравнительный анализ экспорта и экономического роста Армении с различными странами. Анализ экспорта и экономического роста РА показывает, что оба показателя не развивались наилучшим способом. По-этому, Армения нуждается в новом модели обеспечения экономического роста.

Lilit Sargsyan

The perspectives of the export-led growth in Armenia

Abstract

The article discusses how exports affect the growth of the world economy and compares the indicator of economic growth and exports performance with the one of the different economies. The analysis of export performance and economic growth in Armenia depicts that the correction between these two variables is weak. Therefore, Armenia needs a new export-led growth model.